

**ЕДНА „ПЕРЛА” В КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА МОРСКИЯ ГРАД –
ОРЪЖЕЙНАТА КОЛЕКЦИЯ НА „МУЗЕЙ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО – ВАРНА”**

Кольо Бр. Хубенов

Резюме: Докладът представя съхраняването в музея оръжие от периода на Българското възраждане. Поставя се проблемът за недостатъчната информация около постъпването на голяма част от оръжието във фондохранилищата и отражението на тази липса върху ролята му на исторически извор. Разглежда се въпросът за „османското наследство” и политическите взаимоотношения на Великите сили през XVIII-XIX в., които оказват влияние върху североизточните български земи като предпоставка за разнообразието на колекция. Прави се паралел между европейското и ориенталското оръжейно производство през същия период и се посочват различните особености. Разделени на принцип производство, са представени двете основни групи: хладно и огнестрелно оръжие, представяйки и по-интересните експонати.

Ключови думи: Варна, османо-руски войни, хладно оръжие, огнестрелно оръжие, фабрично производство, манифактурна и еснафска изработка.

Богато историческо минало на Варна и околностите днес е широко представено в различни музейни сбирки, експозиции и частни колекции. Начало на системното събиране и изучаване на това наследство в града се поставя през първите десетилетия след Освобождението, когато се откриват и първите музейни институции в страната. Благоприятни условия за неговото по-задълбоченото изследване се създават през втората половина на XX в., когато във Варна отварят врати няколко тематични музея. Един от тях е „Музей на Възраждането”, който, благодарение на инициативата на покойния проф. Велко Тонев, отваря врати през 1959 г. Това събитие осигурява необходимите предпоставки за обособяването на един богат и разнообразен фонд, който повече от половин век се разраства, изследва и опазва. Част от него представлява съхраняваното оръжие – една разнообразна, но все още неизследвана докрай колекция. Имайки предвид същността на Българското възраждане и неговото значение, оръжейното наследство от този период може да ни даде допълнителна и ценна информация за историята на нашите земи.

През различните години оръжейните експонати постъпват в музея основно: като предадени от властите, след изземвания;

като случайно открити при обходи и проучвания; както и като дарения или откупки. Независимо от начина, по който те са придобити, или периода, в който това се случва, един основен проблем стои пред почти всички тях. Това е липсващата историческа справка в инвентарните книги. От общо над 120^{те} съхранявани оръжейни експоната едва за два има такава информация – един щик и един ятаган.¹ Липсата на тези данни намалява, както ролята на предмета, като исторически извор, така и самата му историческа стойност. За една немалка група, придобити чрез откупки, са посочени данни на предишните собственици, но никъде не е отбелязана тяхната връзка с въпросния експонат. По този начин, за над 100 оръжия, ще бъде изключително трудно да се установи каква връзка имат с варненския край и могат ли да бъдат използвани като извори за неговата история. Тази информация е важна, понеже част от колекцията са предмети с висока художествена или историческа стойност. Пример за последното е белгийската

¹ Щикът е принадлежал на гърка Пориотис от о-в Порос, който, неизвестно кога и за колко време, идва да живее във Варна. Ятаганът е бил собственост на Петър Канчов Торнев от Котел.

комбинирана сабя с револвер на Хаджи Димитър.

Историята на сабята между разбиването на четата през 1868 г. и записването ѝ в инвентарните книги в края на 1980 г. е напълно неясна. Неизвестно е как и кога това оръжие стига до град Варна и какви са обстоятелствата около постъпването му в музея. Поради такива липси не само тя, но и много други оръжия в хранилищата ще останат предимно художествени образци за развитие на оръжейния занаят, но не и исторически извор за града и региона.

Споменатите над 120 оръжия, които днес се съхраняват в музея, са от периода XVIII-XX в. и са разделени почти по равно между огнестрелното и хладното. И в двете групи най-силно присъствие намира ориенталското производство, следвано от руското и западното. Обяснение на това съотношение може да се потърси в историческото развитие на Североизточните български земи през последните пет века.

През втората половина на XV в. Османската империя успява да установи пълен контрол над Балканския полуостров и се превръща в един от водещите политически фактори на Късното средновековие и началото на Новото време в Европа. Тази политическа хегемония продължава до началото на XVIII в. В края на XVII в. османската армия за втори път е спряна пред стените на Виена (1683), а последващият Карловацки мир от 1699 г. бележи началото на османското отстъпление от Европа.[1] През следващите десетилетия Петрова Русия ще се утвърди като Велика сила и ще започне концентрирането на политическа и военна мощ за решаването на стария си проблем – излаз на топло море и целогодишен достъп до световните морски пътища. В Санкт-Петербург виждат като най-удобно Черно море и неговите проливи. Тук обаче срещат откритото противопоставяне на Османската империя, която през последните няколко века строго пази басейна и контролира

корабоплаването в него.[2] Руските царе ще се стремят всячески да установят свое присъствие в Черно море и колкото се може по-близо до Босфора и Дарданелите.[3] Силното противоречие между двете империи по този въпрос ще доведе до избухването на редица войни, които ще привлекат вниманието на цялата европейска дипломация към него.

По същото време, опасност за османските земи се появява и по северозападната им граница. През първите десетилетия на XVIII в. Хабсбургската държава достига зенита на своето разширение и могъщество в Европа. Тя се настанява трайно в Средно- и Долнодунавския басейн и ще налага през следващите две столетия своето икономическо, културно и политическо влияние в прилежащите дунавски земи до устието на реката.[4] По този начин Османската империя се сблъсква с още един противник, който има пряк интерес към нейните владения. Понякога Хабсбургите във Виена ще водят съвместни войни с Русия срещу османската държава, друг път ще се противопоставят на засилващото се руско присъствие в региона чрез дипломатически натиск, но във всяко едно отношение ще се стремят максимално да засилят своето влияние на север и юг от р. Дунав.[5]

На явните руски и хабсбургски амбиции за изтласкването на османската държава от Европа се противопоставят интересите на страни като Франция и Великобритания, а по-късно и обединена Германия, които виждат своята полза в една съществуваща в пълния си размер, но колкото се може по-зависима от тях Османска империя. Френско-османското сътрудничество датира още от първата половина на XVI в., породено както от чисто търговски интерес, така и като пряка мярка срещу Свещената римска империя.²

² През 1535 г. се сключва първата от т.н. „капитулации“ между османския султан и християнските владетели (Сюлейман Великолепни и Франсоа I). Тези капитулации съдържат еднотипни

Постепенно интересите на Париж в региона ще останат свързани изцяло със запазването на своите културни и търговски позиции сред християните в Близкия изток, като се противопоставят според случая на руските или великобританските интереси.[6]

В края на XVI в. с търговски привилегии в султанските владения се сдобива и Великобритания. Засилването на руските позиции в региона в края на XVIII и началото на XIX в. провокира от Лондон една по-активна политика, която с времето се утвърждава като „проосманска” само защото е „антируска”.[7] Тяхната основна грижа са морските пътища до Индия, които трябва да бъдат опазени на всяка цена. Евентуалното овладяване или неконтролирано преминаване на руския военен флот в Средиземно море се вижда като сериозна опасност за интересите на острова.

Всички тези проблеми оформят общата тема за т.н. „Източния въпрос” или още „Османското наследство” и имат неоспоримо значение българските земи. Разглежданият период е характерен и с редицата културни и стопански промени, които текат и изменят облика на Европа и към които Османската империя така и не успява да се приобщи. Пряко следствие от нейното изоставяне и желанието на Великите сили за засилено присъствие в султанските владения са все по-навътре навлизащите на Балканите чужди войски, политически и търговски интереси.[8]

В османо-руските отношения, периодът от среда на XVIII в. до последната четвърт на XIX в., се характеризира като време на чести военни сблъсъци между две империи – общо шест. Те се срещат в редици битки, много от тях провели се в Добруджа, Мизия, Тракия или по западните брегове на Черно море. Все по-често Варна и регионът започват да стават част от тези сблъсъци. Примери са: битката до с.

формулировки, най-съществените от които се отнасят за размера на митата и начина на събирането им.

Суворово, която решава войната от 1768-1774 г. и мирът подписан в силистренското село Ключук-кайнарджа; потапянето на османския флот от руския край н. Калиакра през 1791 г.; превземането на Варна от русите през лятото на 1828 г.; разполагането на главното командване на обединените сили на Османската империя, Великобритания, Франция и Сардиния по време на Кримската война (1853-1856) срещу Русия в града.[9]

Периодът около Кримската война е характерен с отварянето на Черно море за световната морска търговия, където варненското пристанище започва да има важна роля. През 40^{те} на века във Варна започват да се откриват първите европейски консулства. В града постепенно се установяват и представители на различни агенции и търговски дружества, както и частни търговци.[10]

През втората половина на XIX в. се подновява, с помощта на европейски военни инженери, укрепителната система на т.н. „крепостен четириъгълник”, където една от опорните точки е именно Варна.[11]

На фона на всички тези събития, разнообразието на оръжейната колекция в музея не изглежда никак случайно. Засиленото военно присъствие, сраженията в околностите, постепенното търговско оживление остават едно много голямо количество военен инвентар, от който само една малка част успява да се запази до днес.

Освен вече споменатото преобладаване на османски образци, в хранилището на музея се съхраняват и екземпляри на руското, западноевропейско, американско, кавказко оръжейно производство. Важно е да се отбележи, че именно по вида производство тези експонати могат да се разделят на две групи. Първата обединява оръжията, които започват да се произвеждат в Европа след XVII-XVIII в., а втората - тези, произвеждани в Османската империя, спадащи към т.н. „ориенталски тип”. Няколко са особеностите на тези две групи,

които имат роля и при изследването на експонатите.

От втората половина на XVII в., в Европа става все по-популярна идеята за поддържането на постоянна, платена армия, за сметка на по-ранната „милиция”. Това довежда до големи промени в структурата, тактиката, екипировката и въоръжението на войската. Процесът за унифициране на хладното и огнестрелното оръжие се ускорява. Появяват се стандартни модели, които първоначално са предназначени за отделни полкове, а по-късно се налагат за цялата кавалерия или пехота. До края на XIX в. в различните кавалерии има голямо разнообразие в хладното оръжие. Всяка конна войска има своите модели, но общата практика е тежката кавалерия – кирасири, карабинери и някои гвардейски единици – да получава палаши, а леката – улани и хусари – саби и копия. По същото време в пехотата съществува сериозно съревнование между байонета и тесака. Постепенно се налага комбинираният модел, който притежава както режещи, така и мушкащи функции; може да се използва в ръка или прикачен за огнестрелно оръжие. Тук е моментът да отбележим, че през XIX в. става една много значима промяна – хладното оръжие отстъпва на огнестрелното по значимост. Във всички европейски конфликти от втората половина на този век, раните от хладно оръжие в отделните армии варират между 1-4%, което категорично показва, че е отминало времето на масовите ръкопашни сражения, в които хладното оръжие е било от първо значение.[12] На конницата започва да се дава карабини и пистолети, но до края на века на тях се гледа по-скоро като на помощно оръжие.

Постоянна политическа конкуренция между европейските държави постепенно превръщат оръжията занаят в индустрия. Водещо става фабричното производство, най-често под държавен монопол. Пряко следствие от масовата продукция и уеднаквяването е опростяването на украсата и орнаментиката по оръжието. Забележителна украса остава по

офицерското и парадното хладно оръжие, най-вече поради функциите им. Традиционната маркировка също се променя значително. Старата практика за надписите и украсата на оръжията се запазва основно при ръчно изработените. При фабричните изделия имената на майсторите отстъпват своето място в обозначенията на анонимни работници, обобщавани с името на фирмата или завода производител.[13] Започват да се отбелязват и различните тестове, на които е подлагано оръжието и неговите части. Понякога се посочва военното формирование, за което е произведено, дори може да се срещне и неговият пореден номер. По този начин, от едно добре запазено оръжие, днес, ние можем да извлечем богата и разнообразна информация за част от неговата история.

В Османската империя нещата се развиват по-коренно различен начин. След края на своя „класически период” (XIV-XVII в.) империята изпада в дълбока криза, която приключва с нейното разпадане. Общият упадък не подминава и военната система, която веднъж станала неефективна допринася за залеза на империята. Османската военна доктрина не успява да скъса напълно с Късното средновековие и не успява да се модернизира подобно на европейската. В следствие на тези събития османското военно производство не достига западноевропейския и северноамерикански промишлен характер, оставайки на ръчно ниво. Военната структура на армията, която се налага през XIV в., остава на практика непроменена до началото на Танзимата (1839-1876).[14] Промените, които настъпват, целят да модернизирането по европейски модел: военната администрация; структурата на армията; образованието на офицерите; обучението на наборната войска и да снабдят с модерно оръжие и снаряжение османския войник. Тъй като оръжието започва масово да се внася от Европа или САЩ, неговият вид скъсва с вековните ориенталски традиции и се подчинява изцяло на чуждото фабрично производство. Това, което

остава като основна разлика, са отбелязването на символи като полумесец, султанска тугра или надписи и числа на арабица по огнестрелното и офицерското хладно оръжие.

Класическото ориенталско оръжие продължава да се среща основно в частни лица. Несигурността по пътищата, разбойнически набези, неспособността на централната власт да гарантира сигурността на населението в мирно време, както и цялостното османско отношение към подвластните християни налага необходимостта от въоръжаване. Това позволява ръчното производство да продължи дори след султанската забрана за изработката на огнестрелно оръжие от християни през 1821 г. Нещо повече, през втората четвърт на XIX в. централната власт сама възлага изработката на оръжейни части на сливенските тюфекчии.[15] Много класически османски оръжейни центрове продължават да съществуват и през XIX в., но продукцията е ориентирана към местния пазар. Споменава се основно художествените качества на тяхната изработка, тъй като техническо развитие няма.[16] Характера на ръчно производство, липсата на установени модели и образци, както и фактът, че традиционно текстовете по оръжията са на арабица, са особености, които създават затруднения при изследването на класическото ориенталско оръжие.

Подобен проблем съществува и с казашкото оръжие. В определени периоди и за определени оръжия царската администрация посочва точни образци и модели за казашката войска, но през останалото време осигурява само финансирането и посочва в общи линии изискванията си, като оставя казаците сами да се снабдяват с него.[17] Така и тук се създава, от една страна, благоприятната възможност за развитието казашкото оръжейно изкуство, но от друга усложнява тяхното изследване, както при османското оръжие. Положителното в случая е, че

освен на арабица, надписи се изписват и на кирилица.

Използвайки току-що описаното деление, ние виждаме, че в оръжейната колекция на музея ориенталското производство превъзхожда европейското почти двойно. Към ориенталското отнасяме и кавказкото, тъй като то е основно ръчна изработка.

Ориенталската група на хладното оръжие се състои от 40 експоната: 24 ятагана, 3 ножа, 3 саби; 3 шашки, 4 ножници без оръжия, 2 кавказки кинжала 1 една кавказка кама. Размерът на почти всички ятагани е рамките на 65-75 см, като има и няколко между 60-65 и два над 75 см. Дръжките им са основно изработени от кост – бяла или черна – или метал. Украсата им също е в традиционен ориенталски стил – розетки, арабески, както и отделни флорални и геометрични мотиви. Изработката на украсата е или чрез обков с метални апликации, или чрез набиване на метални нишки по дръжката или острието. На 6 ятагана има отбелязани текст на арабица; на 2 – години по мюсюлманското летоброене – 1281 и 1286 г.³; на 3 има клейма. До момента на нито един от тези експонати не е разчетено или преведено написаното, с изключение на двете години. Ятаганите са датирани XVIII-XIX в. Ножовете са също класическа изработка за региона. Украсата е изработена е от метален обков с флорални или геометрични мотиви. Тук се откроява един нож, чиято дръжка и ножница са изцяло с филигранна украса, а по острието има метален обков. Филигранната украса е арабеска. Флоралните мотиви продължават и по обкова на острието, а геометричните се срещат около жлебовете на последното. Сабите са бедни на украса. От 3^{те} шашки две са с метални дръжки, а едната с костна. Последната няма никаква украса с изключение на един метален полумесец в горния край на ръкохватката. Богато украсени са другите две шашки. Първата е

³ Съответно 1864-1865 г. и 1869-1870 г.

най-вероятно дело на мюсюлмански майстор, поради наличието на полумесеци в горния край на ръкохватката. Самата украса по дръжката е от флорални мотиви, разделена на 3 пръстена. От долната страна има и неразчетен надпис на арабица. Острието е изчистено от орнаменти, но има няколко клейма и печати. Другата шашка е офицерска и е дело на майстор Гузун Гузунов (1844-1913), дагестански казак и представител на лакийската оръжейна школа.[18] Дръжката е метална, разделена на три части от два пръстена. Украсата е флорална композиция в трите части, като централните мотиви са в черен цвят. От двете страни на острието има надписи. От едната е изписано „ГУЗУНОВЪ“, поместено под руския царски двуглав орел, а цялата композиция е обградена от растителна украса. От другата страна, по същия начин, е обграден царският монограм на Николай II (1894-1917) – короновано „Н“ с римско „II“ под него. От ножниците интересна изработка представлява една дървена кания за ятаган, обкована със сребро, богато украсено с флорални мотиви. Навършието на канията е оформено като животинска глава. Двата кавказки кинжала са проста изработка. Дръжките им са костни – черна и бяла, захванати с нитове. Няма допълнителна украса. Кавказката кама има дръжка, която е изработена от метални части захванати за клина.

Европейското хладно оръжие, макар и по-малобройно, е по-разнообразно. Общият брой е 26 предмета. От тях най-много са руско производство – 14. Това са две шашки обр. 1838 и 1881 г.⁴ ;

⁴ Шашката, обр. 1838 г. е първият опит на руската администрация да въведе някакво уеднаквяване в казашкото въоръжение, като се предвижда за почти всички полкове. Този модел официално е заменен с шашка обр. 1881 г., която освен обр. 1838 г. заменя и кавалерийските и драгунски саби и кирасийските палаши в нисши чинове на войската, където е наложена. **Кулинский, А. Н.** Русское олодное оружие военных, морских и гражданских чинов 1800-1917. Санкт-Петербург, 1994, с. 75, 78.

кавалерийска сабя, обр. 1827 г.; два кирасийски палаша, обр. 1826 г.; четири офицерски саби с украса по клина или надписи от XIX в. и един пехотински тесак, обр. 1848 г.⁵ Отделно ще споменем 4 абордажни руски тесака, които носят надпис „Златоустъ 1854“, както и клеймата на майстори работели през този период в завода. Интересното е, че външният им вид не отговарят на нито един от посочените абордажни тесаки из руските оръжейни каталози. За сметка на това отговаря напълно на британския абордажен тесак, обр. 1845 г.⁶

Западноевропейското производство е представено от общо 12 предмета – 6 саби, 2 палаша, 2 щика, 1 бастун рапира и един сапърски тесак. От сабите по-специално внимание заслужават два експоната Единият е белгийска комбинирана сабя с револвер на Хаджи Димитър. Тя е производство на белгийската фирма „Анри Гуссен и синове“, която патентова този модел самостоятелно през 1865 г. Острието е леко извито с един рез и гръб като върхът става двурезен. От двете страни има по един голям, широк жлеб, който преди върха се преобразува в два тесни. От двете страни на острието има и растителна гравирани украса и ситни надписи, но поради лошото му състояние е трудно да се видят ясно. Ръкохватката се състои от предпазител, дръжка, навършието и револвер. Предпазителят представлява удължена елипса, от която излизат две скоби, които постепенно се сливат и стигат до

⁵ Този модел се налага в цялата пехота и е на въоръжение по време на руско-турската война 1877-1878 г. **Кулинский, А. Н.** Русское олодное..., с. 103.

⁶ Руските абордажни тесаки, както и въпросният великобритански могат да се видят на страниците на следните книги: **Кулинский, А. Н.** Русское олодное..., с. 33-35; **Федурин, Д. А.** Морские клинки. Санкт-Петербург, 2007, с. 42; **Tuite, P.** British naval edged weapons. An overview. p. 51-52, http://asoac.org/bulletins/86_tuite_naval.pdf (10.10.2012).

навършието. Предпазителят е съобразен с револвера като по него има прорези за петлето, резето и барабана. Дръжката представлява две дървени парчета, захванати с винт за метална основа, която от долу е релефно оформена да следва пръстите на хватата. Навършието е пиедестално – плосък осмоъгълник върху елипса. Револверът е захванат за предпазителя на сабята и използва за дръжка нейната ръкохватка. Барабанът има 6 гнезда. Под дулото има бутало за изхвърляне на гилзите. Има резе, което запушва отвора за зареждане на барабана. На металната плоскост над барабана е отбелязано – от вътрешната страна G. H & F/ BREVETÉS = Goossens Henry et fils/ BREVETÉS (Гуссен, Анри и синове/ патентовани), а от външната – 345 – поредният номер на оръжието.[19] Револверът е от системата „Lefaucheaux”. „ELG*” е приемно клеймо на цеховете в Лиеж, Белгия от 1811 до 1893 г. (E=Éprouvé (одобрен); LG=Lebertas gentis (Свобода за хората)).

Другият предмет е парадната сабя на опълченеца Тодор Габарев. Ръкохватката се състои от дръжка, предпазител и навършието. Дръжката е обвита с кожа, захваната с омотана тел. Предпазителят и скобата са изработени от бронз. От предпазителя към навършието, по тила на дръжката, има обков с дълбока релефна растителна украса. На предпазителя има две задържащи планки, на едната, от които, има барелеф – коронован лъв. По острието няма никаква сигнатура или надписи.⁷

Двата палаша отговарят на характеристиките на великобританския тежкокавалерийски, обр. 1796 г., но надписите и клеймата не могат да се разчетат достатъчно, за да се потвърди тяхната идентичност.

⁷ В момента сабята е част от изложбата посветена на 100 г. от избухването на Балканската война 1912-1913 г. Изложбата е в сградата на Археологическия музей във Варна.

Сапъорският тесак заедно с двете офицерски саби са производство за реформираната османска армия. По тесака не личат никакви знаци, докато на едната сабя клинът е украсен с флорални мотиви, между които има полумесец, а другата има полумесец на канията. Не е ясно обаче дали става въпрос за местно производство, или за внос.

Огнестрелно оръжие, освен на двете производствени групи, ще бъде разделено и на две подгрупи – дългоцевно и късоцевно оръжие. Общият брой на дългоцевните експонати, османско производство, е 13. От тях преобладават кремъчно-ударните, изключение на 2, преправени на перкусионни. Украсата по повечето експонати е богата – дърворезба по приклада, гравюри по метала, метални обкови, апликации и инкрустации, издържани в традициите на мюсюлманското изкуство. Механизмът на кремъчно-ударните пушки е тип „Микелет” От общо 13^{те} предмета, 7 са шишанета, всичките датирани от втората половина на XVIII в. Дължината им е между 95-127 см. От останалите пушки, две са определени като „бойлии” с размер 160-165 см. Едната от бойлиите е преправена на перкусионна, а другата е един от малкото експонати от ориенталската група с надпис не на арабица – „коминац”. В тази група е и най-старият експонат в оръжейната колекция на музея – кремъчно-ударна пушка, балкански тип, от първата половина на XVIII в. Дължината ѝ е 111 см, а калибърът – 18мм. Има метален обков по шийката и петата на приклада, както и украса от арабески по ложата и приклада. По зарядната част и цевта има декоративно насичане. Същата украса се среща и по една декоративна крепежна гривна на цевта. Кремъчно-ударният механизъм е „Микелет ала Каталана”. Интересен експонат е и една друга кремъчно-ударна пушка от края на XVIII-началото на XIX в. Размерът ѝ е 143 см. Цялата ложа е обкована с месинг, по който има геометрична декорация. На затворната плочка има изобразена птиче с клонче в

клюдна си. Украсата към цевта преминава в арабескови мотиви. Ложата е захваната към цевта с четири декоративни крепежни гривни, украсени също с арабеска. Задната част на приклада е обкована също с месинг като на вътрешната и външната страна има по една шестоъгълна звезда с розетка в нея. Останалата част от приклада е обвита в червен плюш, към който е прикрепена сърмена лента, която завършва с дантела. От ударния механизъм се е запазила само плочата, но по нея личи, че е бил „Микелет”. Мерникът, крепежната планка и част от зарядната камера са апликирани със сребърна пластина, върху която е насечена декорация.

Европейското и руско дългоцевно оръжие са представени от 12 експоната. От тях само един е кремъчно-ударна пушка. Датирана е от първата трета на XIX в. и е с френски тип ударен механизъм. Има две преправени на перкусионни, една от които има по себе си неразчетени клейма и резба. Останалите експонати са доста разнообразни. Това са: две карабини, едната, от които “Winchester” от втората половина на XIX в.; две пушки „Snider”, великобританско производство от 60^{те} на XIX в. със султанска тугра; една пушка „Mauser” от края на XIX в. за османската армия, както и една „Peabody-Martini” от 70^{те} на същия век, предназначена отново за османската армия и на въоръжение по време на руско-турската война 1877-1878 г. Руското производство е представено от една пушка „Крнка”, използвана от руската армия по време на същата война. В тази група остават 3 неопределени пушки - 2 кремъчно-ударни и 1 една перкусионна.

Късоцевното оръжие е представено от общо 34 експоната – кремъчно-ударни и перкусионни пистолети и револвери. Една голяма част от тях – общо 28 броя – не са определени като производство. Като ориенталска изработка са посочени 3 кремъчно-ударни пистолета. Единият от тях е сливенска изработка от първата четвърт на XIX в. с механизъм „Микелет”. Другите са два почти идентични пистолета. Кремъчно-

ударният им механизъм е „Микелет”. Стилът на украсата е сходен с разлики в прилагането му. Ръкохватките и на двете оръжия завършват с удължено, конусовидно навършието. От него, по посока дулото, започва украсата, която и в двата случая представлява гравирани метален обков. Частта между навършието и началото на дулото е захванати с множество нитове. Украсата представлява гравирани флорални и геометрични мотиви като непосредствено преди началото на ударния механизъм има листа, които са образува чрез набиването на бял метал. Дулата и на двата пистолета започват като многоъгълници и постепенно приемат овална форма. От вътрешната страна са гладки и нямат нарезки. Украсата от ръкохватката продължава и по дулата, но само от долната им страна, захваната с по две крепежни скоби. Самите скоби се различават значително. На едното оръжие те са къси и е гравирани само първият, докато на другото са по-големи, с по-богата и красива украса. На дулото на последния пистолет има и гравирани украса по основата, където се открояват един печат и може би клеймо на майстор. На другия пистолет, от горната страна на дулото има надпис с латински или гръцки букви, но е прекалено захабен и не може да се разчете. Този тип кремъчно-ударни пистолети се определя като балканско производство и най-често се свързва с албанските или гръцките земи.[20]

Като европейско производство са определен два револвера. Единият е на белгийския производител “Понже”, а другият е система “Smith & Wesson”. Съхранява се и един руски кремъчно-ударен пистолет с френски затвор.

От групата на „неопределените” късоцевни оръжия 19 са кремъчно-ударни пистолети, с френски механизъм и богата украса от дърворезба, метани апликации и обков. Два са перкусионни, а 7 са револвери, единият, от които е система „Lefauchaux”.

С това завършва представянето на оръжейната колекция от фонда на „Музея на Възраждането” в гр. Варна.

Разнообразният вид на съхранените експонати има потенциала да се превърне в интересен извор за политическия и търговския живот по източните български земи от времето на Българското възрождане. Като основен проблем пред колекцията стоят нуждата от цялостното ѝ проучване и изследване, както и липсата на подробни исторически справки при постъпването на експонатите в музея. Имайки предвид непрекъснатото откриване на нови данни, както и съвременната информационна обмяна, може да се очакват нови сведения, които непременно ще обогатят културното наследство на Варна и региона.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Матран, Р.** *История на Османската империя.* София, 1999, с. 264.
2. **Йоцов, Д.** *Русия, Босфорът и Дарданелите.* София, 1944, с. 15-20.
3. **Матран, Р.** *Цит. съч., с. 433.*
4. **Паскалева, В.** *Средна Европа и земите по Долния Дунав през XVIII-XIX в.* София, 1986, с. 20.
5. **Матран, Р.** *Цит. съч., с. 433.*
6. **Матран, Р.** *Цит. съч., с. 164, 236, 433.*
7. **Тонев, В.** *Българското Черноморие през Възраждането.* София, 1995, с. 19-20.
8. *История на България, т. V, София, 1985, с. 21-32 (Димитров, Стр., В. Паскалева).; с. 68-72 (Паскалева, В.).*
9. **Генов, Ц.** *Българите и руско-турските войни XVIII-XIX в.* София, 1987, с. 23-36, 46-54, 66-73, 91-104.
10. **Тонев, В.** *Българското..., с. 27-30.*
11. **Тонев, В.** *След Сан-Стефано и Берлин – 1878 г.* София, 1999, с. 19-30.
12. **Кулинский, А. Н.** *Европейское холодное оружие.* Санкт-Петербург, 2003, с. 47-50.
13. **Федоров, Вл.** *Холодное оружие.* Москва, 2010, с. 10-12.
14. **Аствацатурян, Е. Г.** *Турецкое оружие.* Санкт-Петербург, 2002, с. 21.
15. **Генчев, Н., Хр. Христов.** *Българско възрождане. Христоматия по история на България. ч. II, София, 1969, с. 66.*
16. **Аствацатурян, Е. Г.** *Турецкое..., с. 44-45.*
17. **Федоров, Вл.** *Пос. соч., с. 92, 98-99;* **Кулинский, А. Н.** *Русское олодное оружие военных, морских и гражданских чинов 1800-1917.* Санкт-Петербург, 1994, с. 136.
18. **Аствацатурян, Е.** *Оружие народов Кавказа.* Москва, 2004. с. 111-112.
19. **Club Littlegun. Site encyclopédique d'armes de collection Belge.** <http://littlegun.be/arme%20belge/artisans%20identifies%20g/a%20goossens%20fr.html> (10.10.2012).
20. **Аствацатурян, Е. Г.** *Турецкое..., с. 271.*

За контакти:

Кольо Бранимиров Хубенов
РИМ-Варна – „Музей на Възраждането”
Ул. „Л. Заменхов” № 21
гр. Варна 9000
e-mail: kolyo.hubenov@mail.bg